Mindaugas Mačiulis,
Medeina Gailiūtė-Kluodė

J. Basanavičiaus gatvės 4 tyrimai 2022 m.

2022 m. birželį–liepą Vilniuje, J. Basanavičiaus g. 4 esančiame pirmajame planetariumo pastate, atlikti nedidelės apimties detalieji tyrimai, susiję su pastato pamatų konstrukcinės būklės tyrimais. Sklypo plotas – 1100 m^2, dabartinio pastato – 780 m^2.

Atskiri dabartinio sklypo istoriniai tyrimai nevykdyti, tačiau sklypo istorija yra glaudžiai susijusi su viso kvartalo, ribojamo dabartinių J. Basanavičiaus, Pylimo, Vingrių gatvių, istorine raida. Sklypas nuo XVI a. iki pat XIX a. pabaigos buvo nuomojamas. Kaip rodo vietos istoriniai planai, sklype iki XX a. I pusės pastatų nevaizduojama. Dabartinis pastatas pastatytas 1959–1962 m. pagal 1958 m. tipinį projektą, rekonstruotas XX a. 8 dešimtmetyje. Sklype archeologiniai tyrimai nevykdyti, tačiau gretimame sklype J. Basanavičiaus g. 4A jų atlikta daug. Ankstesnių tyrimų metu (*ATL 1998 ir 1999 metais*, 2000 p. 471–474; *ATL 2000 metais*, 2001, p. 170–171; *ATL 2019 metais*, 2020 p. 305–307; *ATL 2021 metais*, p. 433–435) sklype fiksuotas iki 3,6 m storio kultūrinis sluoksnis, datuojamas XV–XX a. Kaip parodė ankstesnių metų tyrimų rezultatai, vietovėje XVIII a. jau stovėjęs mūrinis pastatas.

2022 m. tyrimų metu pastato viduje, prie jo PR bei Š sienų, iki projektinio gylio – dabartinio pastato pamatų apačios – ištirti du 2x2 m dydžio šurfai – iš viso 8 m^2 plotas (1 pav.). Tyrimų metu rasti nuo 2 m iki 3,3 m bendro storio kultūriniai sluoksniai datuojami XVI (?)–XX a. II puse (2 pav.). Šurfuose po 35–85 cm storio paviršinėmis dangomis, jų paklotais rasti net iki 1,6–2,6 m storio XX a. susiformavę

1 pav. Tyrimų vietų situacijos planas: 1 – sklypo riba; 2 – 1998 m. A. Vaicekausko tyrimai; 3 – 2000 m. S. Sarcevičiaus tyrimai; 4 – 2014 m. J. Dobeikienės tyrimai; 5 – 2019 m. T. Bajarūno tyrimai; 6 – 2021 m. P. Vutkin tyrimai; 7 – 2021 m. G. Jonučio tyrimai; 8 – 2022 m. Mačiulio tyrimai. M. Mačiulio brėž.

Fig. 1. Area plan and past excavations: 1 – plot boundary; 2 – excavations by A. Vaicekauskas in 1998; 3 – by S. Sarcevičius in 2000; 4 – by J. Dobeikienė in 2014; 5 – by T. Bajarūnas in 2019; 6 – by P. Vutkin in 2021; 7 – by G. Jonutis in 2021; 8 – by M. Mačiulis in 2022.

2 pav. Šurfas 1 tyrimų metu iš PV. M. Mačiulio nuotr.

Fig. 2. Test pit 1 during the excavation, viewed from the SW.

3 pav. Šurfe 1 XVI–XVII a. kultūriniame sluoksnyje rasti radiniai: 1–4 – miesto keramikos šukelės; 5–6 – puodyninių koklių fragmentai. M. Mačiulio nuotr.

Fig. 3. Finds recovered from the 16th- and 17th-century layer in test pit 1: 1–4 – fragments of urban pottery; 5–6 – fragments of pot-shaped stove tiles.

4 pav. Šurfas 2 tyrimų metu iš PR. M. Mačiulio nuotr.

Fig. 4. Test pit 2 during the excavation, viewed from the SE.

sluoksniai. Sluoksniai storiausi pastato PR dalyje, kur šurfe 1 jie yra perkasti ar permaišyti dabartinio pastato statybos darbų ir jo pamatų įrengimo metu. Sluoksniuose surasta šio laikmečio radinių: buitinių atliekų, statybinių šiukšlių, tarp jų įsimaišiusių pavienių XVII–XVIII, XIX–XX a. būdingų keramikos indų, klasicistinių 26x14x7 cm proporcijų plytų, XVI a. pabaigos–XVII a. pradžios koklių fragmentų, pavienių osteologinės medžiagos fragmentų. Po šiuo sluoksniu pastato Š dalyje tirtame šurfe 2 tyrimai sustabdyti atsirėmus į XX a. pradžios cementines pastato grindis.

2,2 m gylyje tik pastato PR dalyje tirtame šurfe 1 rastas smarkiai apardytas (maišytas (?)) iki 75 cm storio XVIII–XIX a. kultūrinis sluoksnis su smulkiomis XIX a. II pusės klasicistinių gelsvos spalvos plytų duženomis, pavienėmis XVII–XVIII ir XIX a. keramikos šukėmis, osteologine medžiaga.

2,95 m gylyje nuo šurfo paviršiaus rastas 30–40 cm storio pilkšvai rudo smėlingo juodžemio sluoksnis datuojamas XVI (?)–XVII a. Sluoksnelyje labai nedaug radinių; rasta pavienių smulkių XVI–XVII a. glazūruotų plonasienės keramikos lėkščių fragmentų, neglazūruotų miesto keramikos dirbinių fragmentų, keletas puodyninių koklių fragmentų ir pavienių smulkių gyvulių kaulų (3 pav.). Įžemis – gelsvos spalvos smulkios frakcijos smėlis pasiektas 3,3 m gylyje nuo šurfo paviršiaus.

Tyrimų metu nustatyta, jog dabartinio pastato pamatų storis yra 2,65 m PR ir 1,8 m Š dalyse. Atlikus šurfe 2 60–65 cm gylyje atsidengusių sienų M1–M3 (4 pav.) architektūrinius tyrimus nustatyta, jog jos priklausiusios pastatui (pastatams (?)), statytiems XIX a. II pusėje–XX a. pradžioje.

Viso tyrimo metu buvo surasti ir inventorinti 85 radiniai (71 vienetas keramikos šukių, 6 stiklo dirbinių fragmentai, 8 metaliniai radiniai), jie perduoti į LNM VINLAS. Surasta negausi osteologinė medžiaga buvo perduota į VU BTC.

Excavations at 4 J. Basanavičiaus Street in 2022

In 2022, test pits covering an area of 8 m^2 were excavated at 4 J. Basanavičiaus Street (Fig. 1). The cultural layers, ranging from 2 m to

3.3 m in overall thickness, date back from possibly the 16th century to the second half of the 20th century (Fig. 2). The test pits revealed a mid- to late-20th-century layer that was remixed in situ as a result of the construction works relating to the foundations of the current building (Fig. 4). The disturbance reached depths of up to 2.2 m. Earlier layers were recorded only in the test pits excavated on the SE side of the building: a partially disturbed layer dating to the 18th–19th centuries, and a faint 35 cm deposit from the 16th (?)–17th centuries underneath. The latter contained small individual potsherds, several pot-shaped stove tile fragments, and a low yield of osteological material (Fig. 3). The natural layer was encountered at a depth of 3.3 m in test pit 3. Remnants of masonry walls were unearthed in the N part of the building, at a depth of 60–65 cm, and dated from the second half of the 19th to the early 20th century based on architectural features.

Vismantas Muralis, Atas Žvirblys

Užupio gatvės 15A tyrimai 2022 m.

2022 m. kovą–birželį buvo vykdomi detalieji tyrimai ir žvalgymai Užupio g. 15A. Sklypas patenka į Vilniaus Šv. Baltramiejaus bažnyčios statinių komplekso (UK 28128) teritoriją. Sklype planuojama statyti pastatą su rūsiu. Po Šv. Baltramiejaus bažnyčia yra XVI a. rūsys. Bažnyčios pradžia siejama su XVII a. I puse, kai Jokūbas Aleksandravičius Pranevičius Zalamaja, Vilniaus taurininkas, dovanojo 1644 m. sklypą Užupyje, ant stataus Vilnios kranto. Istoriniai šaltiniai mini, kad bažnyčia sudegė per 1655–1661 m. karą su Rusija. Po gaisro bažnyčia nebuvo atstatyta toje pačioje vietoje. Tačiau žinoma, kad Ašmenos pavieto šeimininkas Jonas Raiskis skyrė pinigų ir vienuoliai pasistatė sklype medinę bažnyčią ir gyvenamąjį namą. Planus statyti mūrinę bažnyčią sustabdė 1748 m. Užupį apėmęs didžiulis gaisras. Jis nusiaubė visą Vilniaus miestą, jo metu sudegė ir Šv. Baltramiejaus bažnytėlė. Anksčiau aplinkiniuose sklypuose vykdyta nemažai archeologinių tyrimų. Paminėtini J. Stankaus 2000 m., Užupio g. 11 (*LIIR*, f. 1, b. 3544), J. Stankevičiutės 2018 m., Užupio g. 15 (*LIIR*, f. 1, b. 8919) ir S. Spindžio 2018 m. vykdyti archeologiniai tyrimai, kurių metu aptikta pavienių žmonių kaulų. 2014 m. Užupio g. 15A archeologinius tyrimus vykdė A. Žvirblys (*KPC PB*, f. 39, ap. 1, b. 4414). Tirtas 2,25 m² dydžio šurfas. Tuomet nustatyta, kad po XX a. kultūriniu sluoksniu 0,5–1,35 m gylyje nuo esamo žemės paviršiaus yra išlikęs iš dalies XIX a. iki 80 cm gylio apardytas XVII–XVIII a. datuojamas sluoksnis su šiam laikotarpiui būdingais pavieniais smulkiais archeologiniais radiniais.

2022 m. vykdant archeologinius darbus Užupio g. 15A, pirmame etape buvo ištirta 8x2 m dydžio perkasa numatyto statyti pastato aplinkoje. Antrame etape iki 80 cm gylio 10x6 m plote atlikti žvalgymai būsimo pastato vietoje. Tolesniame etape būsimo pastato V dalyje, 10x2 m plote, iki 3 m gylio vykdant mechanizuotus kasimo darbus atlikti žvalgymai. Nuėmus minėtą 80 cm storio žemių sluoksnį 10x6 m plote vykdyti detalieji tyrimai,. Paskutiniame etape atlikti žvalgymai P sklypo dalyje už suprojektuoto pastato vietos, 65–70 m² plote, čia nukastas 0,2–1,5 m storio grunto sluoksnis. Archeologinių tyrimų metu aptikti nuo 1,6 iki 2,9 m storio judinto grunto su XVII a. I pusės–XX a. pabaigos radiniais sluoksniai (1 pav.). Nustatyta, kad tirto ploto ŠR kampe yra kelios žmonių kaulų sankaupos iš anksčiau čia buvusių kapinių. Jos sumestos XIX a. viduryje–XX a.